

Abdürrahim Muhib Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1806-1811) ve Döneminde Osmanlı- Fransız Diplomasi İlişkileri

Abdürrahim Muhib Efendi, Ambassador to Paris (1806-1811), and the Ottoman-French Diplomatic Relations in His Time

*Nihat Karaer**

Özet

Abdürrahim Muhib Efendi, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya gönderdiği üçüncü ikamet elçisidir. Başlangıçta görevi fevkalade büyükelçilikle, Sultan III. Selim'in iki mektubu ile hediyelerini götürmektir. -Bu mektuplardan ilkinde Napoléon'un imparatorluğu resmen tanınıyor, diğerinde ise Austerlitz zaferi dolayısıyla tebrikte bulunuluyordu-. Ardından görevi, ikamet elçiliğine dönüştürülerek Paris Sefiri olmuş ve yaklaşık altı yıl süren elçiliği döneminde siyasi ve ticari son derece karmaşık ve sıkıntılı meselelerle uğraşmak zorunda kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Fransa, Büyükelçi, Diplomasi.

Abstract

Abdürrahim Muhib Efendi was the third resident Ambassador of the Ottoman State to France. At first his duty was to take to Sultan Selim III's two letters and gifts to Paris as an extraordinary Minister Plenipotentiary. Napoleon's Empire was officially recognized by the first letter, and he was congratulated for the Austerlitz victory by the second one. Then his duty was changed and he became the permanent Ambassador to Paris. During his period of duty as an ambassador for about six years, he had to deal with most complex and difficult political and commercial issues.

Keywords: Ottoman, France, Ambassador, Diplomacy.

* Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
e-mail: nkaraer@mehmetakif.edu.tr

Giriş

Bu çalışma, Napoléon Savaşları'nın hız kazandığı dönemde Paris'te Osmanlı büyükelçiliği yapmış olan Abdürrahim Muhib Efendi'nin diplomatik faaliyetleri ve Osmanlı-Fransız ilişkileri konusunda bazı tespitler yapmak üzere kaleme alınmıştır.

Napoléon'un Avusturya ve Rusya'ya karşı kazandığı "Üç İmparatorlar Muharebesi" diye de bilinen Austerlitz Zaferi (2 Aralık 1805), Osmanlı-Fransız ilişkileri açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Şöyle ki, Mısır Seferi nedeniyle bozulan ilişkiler, 25 Haziran 1802'de yapılan barış anlaşmasıyla kısmen iyileşme seyrine girmiş olsa da, Napoléon'un saldırgan tutumunun devam etmesi nedeniyle, Osmanlı Devleti Fransa'ya karşı ihtiyatlı bir politika izliyor; Fransa, Avusturya, Rusya ve İngiltere arasındaki rekabetin olası olumsuz sonuçlarından kendini uzak tutmaya çalışıyordu.

Rusya ve İngiltere ise, 1804'de kendini İmparator ilan eden Napoléon'un bu unvanının tanınmaması konusunda baskı yapıyor, Rusya daha da ileri giderek Osmanlı Devleti'ni bir ittifak anlaşmasına zorluyordu. Osmanlı-Rus ittifakının imzalanmasından altı yedi ay sonra kazanılan Austerlitz Zaferi bu çerçevede anlam kazanıyordu. Napoléon'un zaferlerinin devam edeceğini gösteren bu başarının ardından Osmanlı Devleti mevcut politikalarını gözden geçirmeye karar vererek; Fransa ile ilişkileri geliştirme yönünde daha belirgin bir tavır değişikliğine gidiyordu. Bu zaferi bildirmek ve imparatorluk unvanının tanınmasını sağlamak üzere İstanbul'a gönderilen özel elçi ilişkilerin kuvvetlenmesi için iki taraf için de fırsat olarak görülüyordu. Hatta Osmanlı ricali, Fransız görevliyi beklemeden Napoléon'un İmparatorluğunu tanımak konusunda¹ Fransa maslahatgüzarı Ruffin ile derhal görüşmelere başlamıştı². Görüşme sırasında Ruffin, Napoléon'un, Osmanlı Devleti hakkındaki iyi niyetlerinden uzun uzadıya bahsettikten sonra, Napoléon'un Austerlitz zaferini bildirmek amacıyla General Sébastiani'yi³ İstanbul'a elçi olarak gönderdiğini Bâb-ı Âli'ye resmen bildirecekti⁴.

¹ Bâb-ı Âli, Napoléon'un İmparatorluğunun tanınmasında herhangi bir sakınca görmemekle birlikte, Rusların Boğazlar, İngiltere'nin de Mısır konusunda herhangi bir teşebbüste bulunması ihtimalinden çekinmektedir.

² Enver Ziya Karal, *Halet Efendinin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)*, İstanbul 1940, s. 81-82. Napoléon'un İmparatorluğu 18 Mayıs 1804'te ilan edilmiştir. *Noweau Petit Larousse Illustré, Dictionnaire Encyclopédique, Librairie Larousse*, Paris 1924, s. 1561. Fahir Armaoğlu bu tarihi 2 Aralık 1804, İbrahim Küreli ise 18 Mart 1804 olarak vermektedirler. Bkz. Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997, s. 62.; İbrahim Küreli, *Abdürrahim Muhib Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi (Küçük Sefaretname)*, İstanbul 1992, s. 17.

³ General Horace Sébastiani, -her ne kadar onaylatmayı başaramadı ise de- 1801'de Paris'te Osmanlı elçisiyle imzalanan antlaşmayı İstanbul'a getirmiş, bu görevi esnasında Sultan üzerinde olumlu bir etki bırakmayı başarmış ve iki ülke arasında dokuz ay sonra

Fransızların bu dostluğa yüklemiş oldukları anlam ve ilişkilerin eski seviyesine çıkarılması konusundaki acelecilikleri, Osmanlı devlet ricalinden daha düşük seviyede değildi. Zira Sébastiani'den önce başkâtibi La Blanş, Napoléon'un gönderdiği dostça duygularla yüklü mektubuyla İstanbul'a geliyordu. Napoléon mektubunda, iyi dileklerinin yanında, şayet Rusya barışa razı olmazsa Lehistan'a hücum edeceğini bildirmekteydi. Aynı görevli ile İstanbul'da gizli görüşmeler de yapılmış, görüşmeler sırasında, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti edilmesi ve Memleketeyn (Eflak ve Boğdan) hakkında Bâb-ı Âli ile Rusya arasında kısa süre önce kararlaştırılmış olan elverişsiz hükümlerin Osmanlı lehine değiştirilmesinde Napoléon'un yardımcı olması konusu da gündeme gelmişti.⁵

Yukarıda kısaca özetlenen gelişmeler ışığında Osmanlı Devleti Napoléon'un İmparatorluğunu tanımaya razı olmuş⁶, bu amaçla Abdürrahim Muhib Efendi'yi⁷ nişancı payesi ile fevkalade büyükelçi olarak Paris'e

başlayacak olan yakınlaşmanın zeminini hazırlamıştı. Coquelle, P., La Mission de Sébastiani à Constantinople en 1801, *Revue d'Histoire Diplomatique, Dix-Septième année*, s. 438-455, Paris 1903; Ayrıca bkz., BOA., HH. 15034.

⁴ BOA., HH. 15034.

⁵ Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. VIII. s. 47.

⁶ Coquelle, P., L'ambassade Du Maréchal Brune à Constantinople (1803-1805), *Revue d'Histoire Diplomatique, Dix-Huitième année*, Paris 1904, s. 73.

⁷ Abdürrahim Muhib Efendi, aslen İstanbullu olup Divan kaleminden yetişmiş, Beylikçi kisedarı ve bunu takiben 1205 (1790/91)'de Mukâleme kâtibi yardımcısı, daha sonra da Beylikçi olmuştur. 1793'te de Fransa'nın İstanbul'daki büyükelçisi Descorches ile birlikte Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluk görüşmelerini gerçekleştirmiştir. 1805 (1220)'de Nişancı payesiyle fevkalade Büyükelçi olarak Paris'e gönderilmiş, ardından da memuriyeti ikamet elçiliğine dönüştürülmüştür. 1812 (1227) başlarında Paris sefaretinden dönüşüyle 14 Ekim 1812 (7 Şevval 1227)'de defter emini olmuştur. Azlinden sonra uzun süre boşa kalmış 1819 (1235)'da tab'hane-i Amire nazırı olmuş ve 18 Ağustos 1821 (19 Zilka'de 1236) yılında vefat edip Bahariye'ye defnedilmiştir. Muhib Efendi son derece iyi bir gözlemci olduğu gibi siyasette de oldukça yetenekli bir şahsiyettir. Aynı zamanda Halet Efendi ile aralarında bir husumet ve nefret vardır. Halet Efendi, kendi yerine "Nişancı" payesiyle ve fevkalade Büyükelçi unvanı ile Paris'e atandığında Muhib Efendi'ye karşı gururlu ve aşağılayıcı bir tarzda muamelede bulunmuştur. Bkz. Abdurrahman Şeref, *Tarih Musahabeleri*, Ankara 1985, s. 25. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C. 4, İstanbul 1996, s. 1098; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII. s. 47-48; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1992, s. 185; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Ankara 1992, s. 370-371; Bertrand Bareilles, *Un Turc à Paris, 1806-1811, Relation de Voyage et de Mission de Mouhib Effendi, Ambassadeur extraordinaire du Sultan Selim III.*, Paris 1920; Ali İhsan Gencer, "Abdürrahim Muhib Efendi", *DİA*, İstanbul 1998, s. 292-293; Bacque-Grammont, Jean Louis, Kuneralp, Sinan, Hitzel, Frédéric, *Représentants Permanents de la France en Turquie (1536-1991) et de la Turquie en France (1797-1991)*, İstanbul-Paris 1991, s. 119; Bekir Günay, *Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 1998.

göndermeye karar vermişti. Alınan bu kararlar ilgili nâme-i hümayûn ve tercümesiyle beraber gönderilecek hediyelerin Muhib Efendi tarafından götürülmesinin uygun olacağı⁸ ve keyfiyetin Fransa erkânına bildirilmesi kararlaştırılmış;⁹ elçilik vazifesini nasıl yerine getireceğini gösteren bir de talimatname hazırlanmıştı.¹⁰

Muhib Efendi'nin Paris'e Hareketi ve Kendisine Verilen Talimatı Yerine Getirmesi

Seyyid Abdürrahim Muhib Efendi, maiyeti ile birlikte¹¹ -Fransa elçiliği tercümanlarından Antoine Franchini'nin refakatinde- 30 Mart 1806'da İstanbul'dan hareketle deniz yoluyla Varna'ya ulaşmış, oradan kara yolunu takiben Ruscuk-Bükreş-Peşte-Budin-Viyana¹²-Strazburg üzerinden 20 Mayıs 1806'da Paris'e gitmiş;¹³ 5 Haziran 1806'da da Padişah III. Selim'in nâme-i

⁸ BOA., HH. 7140.

⁹ BOA., HH. 14198. Muhib Efendi'nin Paris'e, Fransa İmparatoru ve İtalya Kralı Majesteleri nezdine büyükelçi olarak atanma haberi İstanbul'dan hareketinin hemen ertesi günü 1 Nisan 1806 tarihini taşıyan bir yazı ile *Journal de l'Empire* gazetesine ulaştırılıyor ve gazete daha Paris'e gelişinden günler önce Muhib Efendi'nin hangi misyonla geldiğini ve beraberinde İmparator ve İmparatoriçeye getirdiği kıymetli elmaslarla süslü mücevherlerden oluşan hediyelerden ve muhteşem güzellikteki Arap atlarından bahseden bir yazıyla durumu okuyucularına duyuruyordu. *Journal de l'Empire, Mercredi 7 Mai 1806.*

¹⁰ BOA., HH. 46677 A. Talimatnamenin başlangıcında "Devlet-i Aliye ve Fransa arasında mevcut dostluk gittikçe kuvvetlenmekte olmasına rağmen, bu dostluğun daha da güçlenmesi ve kalıcı hale gelmesi için Muhib Efendi, Napoléon'un Fransa İmparatorluğu'nun Devlet-i Aliye tarafından açık olarak tasdikini bildirmek hususunda özel elçi olarak tayin edilmiş bulunmaktadır" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade ile de Muhib Efendi'nin elçilik görevinin manası ve önemi açıkça anlaşılmaktadır. Enver Ziya Karal, *Selim III.'ün Hat-ı Hümayunları, -Nizam-ı Cedid- 1789-1807*, Ankara 1988, s. 180 v.d.; Faik Reşit Unat, *a.g.e.*, s. 184 v.d.

¹¹ Muhib Efendi beraberinde, birisi Napoléon'un imparatorluk unvanını resmen onaylayan diğerinde ise son askeri başarılarından dolayı kendisine tebrik ve iyi dileklerin sunulduğu III. Selim'in iki mektubu ile hediyelerini de götürüyordu.

¹² Osmanlı elçisi, Paris'ten önceki duraklarından olan Viyana'ya gittiğinde Avusturya başbakanı ve Fransa'nın Viyana büyükelçisi ile birer görüşme yapmış, orada gördüklerini ve yolculuğu süresince yaşadıklarını 09 Mayıs 1806 tarihli mektupla İstanbul'a bildirmeyi ihmal etmemiştir. BOA., HH. 14464.

¹³ Bertrand Bareilles, *a.g.e.*, s. 7; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 53; Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Ankara 1968, s. 52; Stéphane Yerasimos, *Deux Ottomans à Paris Sous le Directoire et l'Empire Relations d'ambassade*, Sinbad, Paris 1998, s. 46. Muhib Efendi, Paris'e varır varmaz kaleme aldığı mektubunda "Viyana üzerinden Paris'e ulaştığı haberinin yanında, Fransa'nın Devlet-i Aliye Elçiliğine General Sebastiyani'yi tayin ettiğini, ancak Sebastiyani'den önce başkâtibinin yola çıkacağı" haberlerini vermektedir BOA., HH. 15096 B. Sebastiyani'nin gecikme nedeni ise Fransa hanedanından marquis de

hümâyûnu'nu İmparator Napoléon'a törenle sunmuştur¹⁴. Fakat Dışişleri Bakanı Talleyrand, takdim nutkunda Napoléon'un "İtalya Kralı" unvanının da zikredilmesini talep etmiş, buna karşın Abdürrahim Muhib Efendi'nin "nâme-i hümâyûn'da yazılardan ne bir kelime eksik ne de fazla söyleyemeyeceğini" ifade ederek itiraz etmesi¹⁵ krize neden olmuşsa da¹⁶, Muhib Efendi'nin ertesi gün yayınlanan resmi gazetede sözlerine "İtalya Kralı" unvanını da ekletmesi, olayın büyümesini engellemiştir.¹⁷

III. Selim ile Napoléon, Talleyrand ile sadrazam arasındaki yoğun mektuplaşmaların sürdüğü dönemde Muhib Efendi, İstanbul'dan aldığı talimatlar çerçevesinde¹⁸ Paris'te hızlı bir görüşme trafiğine başlamıştır. Bunlardan birisi de İstanbul'a gitmek üzere olan General Sébastiani ile Mayıs 1806'da gerçekleşecektir ki, görüşmenin ana gündemini Dubrovnik'in Fransa tarafından işgali oluşturmuştur. Sébastiani, "ekonomik ve stratejik öneminden dolayı Dubrovnik'e bir generallerinin tayin edildiğini ifade ederek; burasının Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu, Rusya'nın Korfu'dan çekilmesiyle kendilerinin de buradan çekileceklerini" söylemiştir¹⁹.

Sébastieni'nin Bâb-ı Âli'deki mesaisinin önemli bir kısmını Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı kışkırtmaya ayıracağı ve bu görevin de bizzat Napoléon tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Napoléon tarafından yazılan ve İmparatorun Türkiye²⁰'ye karşı olan 1806 yılındaki politikasının ana hatlarını belirten talimatnamede Sébastiani, mevcut tüm imkânları kullanarak Bâb-ı

Coigny'nin kızıyla evlenecek olmasıdır. Düğün töreninden sonra yola çıkacaktır. Kısa süre sonra Fransa büyükelçiliği başkâtipliğine (Büyükelçilik sekreterliğine) atanan La Blanch (İncelediğimiz, Türk araştırmacılarca yapılmış olan bazı çalışmalarda başkâtibin adı, Lamanş-Labnaş-Labalnaş şeklinde verilmiştir) İstanbul'a gelip görevine başlamıştır. *BOA., HH. 15096 A.*

¹⁴ Bertrand Bareilles, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁵ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 85-86. Muhib efendi bu durumu Dersaadete yazmış, Reisülküttab Vasıf Efendi ise İtalya kralı unvanının söylenmesinde bir mahsur olmadığı yönündeki cevabını derhal göndermiştir. Padişah, elçinin bu konuda dar görüşlülüğüne hiddetlenmiş, böylesine önemsiz bir mesele için direnmiş olmasını da yersiz bulmuştur. Bkz. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 8, s. 55; Stephane Yerasimos, *a.g.e.*, s. 46.

¹⁶ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 8, s. 53; Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1967, s. 299.

¹⁷ Muhib Efendi'nin itimatnamesi ve Napoléon'un buna cevabı, Fransa'nın resmi gazetesi *Gazette Nationale ou Le Moniteur Universelle*'in 6 Haziran 1806 tarihli nüshasında yayınlamıştır. Bertrand Bareilles, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁸ Napoléon'un İmparator unvanının tanınmasından sonra Osmanlı Devleti üzerindeki İngiliz ve Rus baskılarının artması, Fransa'nın Avrupa'da kendine karşı oluşturulan ittifaka karşı gösterdiği askeri başarıları ve Napoléon'un bizzat sürdürdüğü diplomatik faaliyetler sonunda, Osmanlı Devleti, Fransa yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır.

¹⁹ Bertrand Bareilles, *a.g.e.*, s. 28-29; Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 15, 65.

²⁰ Araştırma konumuzla ilgili incelediğimiz döneme ait gazete ve bilimsel makalelerde; Osmanlı devleti ya da imparatorluğu yerine genellikle Türkiye, Osmanlı için ise Türk sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Âli'nin itimadını kazanacak, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti, İran ve Fransa arasında dolaylı bir işbirliği içerisine girerek üçlü bir ittifakı en kısa sürede sağlamayı amaç edinecektir²¹. Bunun yanında Sébastiani'nin öncelikli görevlerinden bir diğeri de, Osmanlı Devleti'yle bir savunma antlaşmasının imzalanmasını sağlamak ve Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı bir savaşa girmeye ikna etmektir²².

Muhip Efendi'nin Görevinin Büyükelçiliğe Dönüştürülmesi ve Elçilik Faaliyetleri

“İtalya Krallığı” unvanı meselesindeki direncine kızgın olmasına karşın padişah, Muhip Efendi'nin görevinin bir süre sonra ikamet elçiliğine dönüştürülmesine onay verdiği görülmektedir²³. Daha elçiliğinin ilk günlerinde, Fransızların Osmanlı yönetimi altındaki Dubrovnik'i zapt ettikleri haberini alması, kendisini hayal kırıklığına uğratmakla beraber, 7 Haziran 1806'da Paris civarındaki Lamuoette Ormanı'nda davet edildiği bir av partisi esnasında İmparatora, III. Selim'in özel bir mektubunu gizlice vermiştir. Sultan III. Selim mektubunda, Rusya ile barış yapılırken Eflak ve Boğdan eyaletlerinin Rusya vesayetinden çıkarılarak eskiden olduğu gibi Osmanlı hâkimiyetine alınmasının sağlanmasını rica etmektedir. Mektubu okuduktan sonra Napoléon, barış görüşmeleri için kısa süre sonra Paris'e gelecek olan Rusya temsilcisi ile imzalayacakları antlaşmada Sultanın ricasını göz önünde bulunduracağını bildirmiştir²⁴.

Temmuz ayı başında Paris'e ulaşan Rusya maslahatgüzarı D'Oubril ile yapılan görüşmeler sonunda imzalanan 20 Temmuz 1806 tarihli antlaşmada Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı tanınmıştı. Ancak bu antlaşma Rus Çar'ı I. Alexandre tarafından kabul edilmemiş, bunun üzerine Fransa İmparatoru da Rusya'ya karşı sefere girişmek üzere Paris'ten doğuya hareketle 1806 Eylül ortasında karargâhını Lehistan'da kurmuştu²⁵.

Öte yandan 28 Temmuz 1806 günü Bükreş'e ulaşan General Sébastiani, oradan kendisini karşılamaya gelen şeref kıtasıyla birlikte, 10 Ağustos 1806'da İstanbul'a gelir²⁶ ve derhal üst düzey yetkililerle görüşmeye başlar²⁷.

²¹ Coquelle, P., Sébastiani ambassadeur à Constantinople (1806-1808) *D'après des document inédites, Revue d'Histoire Diplomatique, Dix-huitième année, C. XVIII*, Paris 1904, s. 576-577.

²² Jacques Ancel, *Manuel Historique de la Question d'Orient (1792-1930)*, Paris 1931, s. 56-57; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi*, I-IV, Ankara 2008, s. 452.

²³ Oysa Muhib Efendi, Bâb-ı Âli'ye gönderdiği 23 Temmuz tarihli mektubunda; kendisine verilen görevi yerine getirdiğini, Paris'te yapacak bir işinin kalmadığını ve kış bastırmadan dönüşüne izin verilmesini istiyordu. Stephane Yerasimos, *a.g.e.*, s. 47.

²⁴ Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 53-54.

²⁵ Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 54. Ahmed Rasim, *a.g.e.*, s. 302.

²⁶ Coquelle, *a.g.m.*, s. 578-579. Sebastiyani'nin büyükelçi olarak İstanbul'a geliş tarihini; Coquelle 9, Jorga 10, Cevdet Paşa 17, Bekir Günay 18, Ercüment Kuran ise 22 Ağustos

Görüşmelerde kendisinin de imparatorunun mektubunu -Muhib Efendi'nin yaptığı gibi- bizzat padişaha takdim etmek isteğini dile getirir²⁸. O güne kadar böyle bir takdim usulü olmamakla beraber sadrazamın arzı üzerine III. Selim herhangi bir sakınca görmeyerek, büyükelçiyi huzuruna kabul eder²⁹. Büyükelçinin aldığı talimatın özünü³⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nu artık paylaşmak istemeyen Napoléon'un, Bâb-ı Âli üzerindeki nüfuzunu arttırmak ve kapitülasyonların eskiden beri kendisine sağladığı üstünlüğü devam ettirmek isteği oluşturmaktadır. Bunun yanında Sébastiani Napoléon adına gizli bir savunma ve işbirliği antlaşması teklif ederek, Eflak ve Boğdan'ın korunması hususunda da güvence vermektedir³¹. Şayet 20 Temmuz 1806'da Paris'te Fransa ile Rusya arasında imzalanan ve Kataro³²'nin Fransa'ya terki, Yedi Ada'nın bağımsızlığının tanınması, Bâb-ı Âli'nin garantisi altında Dubrovnik'in

olarak belirtmektedirler. Bkz. Nikolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, İstanbul 2005, s. 139; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII., s. 74. Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 15; Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 54. dn. 29. Ekselansları General Sébastiani'nin İstanbul'a gelişi, nasıl candan samimi bir surette karşılanıp kabul gördüğü yolculuğunun detaylarıyla birlikte 25 Ağustos tarihinde İstanbul'dan gönderilen bir haberle kamuoyuna duyuruluyordu. *Journal de l'Empire*, Vendredi 26 Septembre 1806. Ayrıca Bkz. *Journal de l'Empire*, Lundi 23 Février 1806.

²⁷ Coquelle, a.g.m., s. 579. Reisülküttab'la yaptığı gayri resmi bir görüşmede İmparatorunun Devlet-i Aliye'nin iyiliğini, selametini düşündüğü yönündeki ifadelerle bir yandan kendisini etkilemeye çalışırken diğer yandan İstanbul'a gelirken Tirsiniklizade ile görüşüğünü ve herhangi bir fesadın çıkmasına Fransa'nın sessiz kalmayacağı yönünde ona gözdağı verdiğini söylemeyi ihmal etmemiştir. *BOA., HH. 14683*.

²⁸ *BOA., HH. 5551*.

²⁹ *BOA., HH. 14694*. Sébastiani'ye gösterilen üst düzeydeki ilgi ve İstanbul'a gelir gelmez şahsına altı adet at ile ikameti için yazlık bir köşkün tahsis edilmesi Rus ve İngiliz elçilerinin büyük tepkisine yol açmıştır. Bkz. Fransa Dışişleri Bakanlığı (Quai d'Orsay) Arşivleri (MAE) Correspondance Politique-Turquie: Tome: 212, fol. 152.

³⁰ Sébastiani imparatorunun mektubu yanında, Muhib Efendi'nin götürdüğü hediyelere nispetle kendisi de padişaha hediyeler getirmiştir ki, içlerinde Napoléon'un portresi de vardır. III. Selim hediyelerden çok hoşnut olmuş, bunun altında kalmamak için kendi portresinin gönderilmesi için sadrazama gönderdiği hattı'nda Avrupa'da dostun dosta böyle hediyeler göndermesinin adetten olduğunu ifade ettikten sonra kendi resminin de bir an önce gönderilmesini ister. *BOA., HH. 14805*. Sultan III. Selim'in bu isteği yerine getirilir ve Paris'e gönderilen konstantinvari bir resmi Napoléon Bonaparte'a Muhip Efendi tarafından 18.09.1806'da takdim edilir. İmparator bundan ziyadesiyle hoşnut olmuş ve Muhib Efendiye: "İmparator yeni avdan gelmişti denilerek" üç çit tavşan gönderilmek suretiyle müstesna bir iltifatta bulunulmuştur. *BOA., HH. 5881*.

³¹ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 74; Coquelle, P., a.g.m., s. 577-578. General Sébastiani, o ana kadar üstlendiği bütün görevlerindeki verimliliği ve askerlik mesleğindeki beceri ve yeteneklerini, 1806-1808 yılları arasında İstanbul'daki büyükelçiliği sırasında da başarıyla sergilemiştir. Bkz. Coquelle, a.g.m., s. 574; Jonquière De La, *Histoire De L'Empire Ottoman Depuis les Origines Jusqu'à Nos Jours*, Paris 1914, s. 326.

³² Bugünkü Hırvatistan sınırları içerisinde, Adriyatik kıyısındaki Dubrovnik şehrinin güneyinde deniz kıyısında yer alan küçük bir şehir.

bağımsızlığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün garanti edilmesi hükümlerini içeren antlaşma, Çar tarafından onaylanmış olsaydı, Sébastiani'nin talimatının hiçbir önemi kalmayacaktı³³. Bu nedenle, Sébastiani'nin faaliyetleri çok önem kazanıyordu. Zaten onun İstanbul'a gelişi, Sadrazam ve III. Selim ile olan özel görüşmeleri, İstanbul'daki Fransız nüfuzuna karşı amansız bir savaş ilan etmiş olan İngiliz ve Rus elçilerini büyük bir hiddete sürüklüyordu. Bu elçilerin en büyük endişeleri, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikasını terk ederek, tamamen Fransa'nın yanında yer almasıydı. Bunun üzerine Rusya, "Osmanlı, Fransa ile ittifak yapabilir" gibi sudan bir bahane ile Mareşal Mikelson komutasındaki tam donanımlı ve teçhizatlı bir orduyu Hotin ve Bender üzerine göndererek; (Kasım 1806) buraları zahmetsizce ele geçirmişti³⁴. Bu durum, İstanbul'daki Rusya elçisi İtalinski'ye sorulduğunda üstünkörü cevaplar alınıyor ve bununla da yetiniliyordu.

Hotin halkının şehirlerinden sürülüp yollarda perişan oldukları haberleri merkeze ulaşınca, Rusya'ya savaş ilan edelim mi etmeyelim mi tartışmaları yaşanmaya başladı. Bunun üzerine İngiltere elçisi ülkesinin ticari ve siyasi çıkarlarını düşünerek Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya savaş açmaktan alıkoymak için elinden gelen her türlü çabayı gösteriyordu. Ayrıca o günlerdeki İngiltere politikası gereğince, Fransa'ya dost olanlara düşman ve düşman olanlara dost olduğundan elçi nihayetinde: "Rusya'ya savaş açarsanız, İngiltere donanmasını karşınızda, belki İstanbul açıklarında görürsünüz" diyerek işi tehdiye kadar götürdü. Ancak bundan bir fayda sağlayamayacağını sezince yumuşayarak: "Rus generaline yazdım on beş, bilemediniz on yedi gün sabredin, göreceksiniz uygun cevap gelecek; saldırısını durduracak. Eğer durdurmazsa İngiltere de sizinle birlikte olacaktır. Yok, şimdiden harp ilanında acele ederseniz bizi de karşınıza alacağınızı biliniz. İstanbul'a yiyecek gelen yolları keseriz, kıtlığa düşersiniz. Bir aya kalmaz Mısır da elinizden tamamen gider"³⁵ diyerek uyarılarını ve tehditlerini sürdürüyordu.

Fransız elçisi Sébastiani ise İngiltere'nin, Rusya'nın hatırı için Osmanlı Devleti ile olan ticaretini feda etmeyeceğini bildiğinden: "İngiliz elçisi kendiliğinden giderse gitsin; siz kovmuş olmayın, bu yeter" diyerek akıl veriyor ve Rusya'ya karşı hiç zaman kaybetmeden savaş ilanını teşvik ediyordu³⁶.

Bâb-ı Âli, Sébastiani'nin yoğun propagandasının etkisi ve Rus ordusunun Tuna boylarındaki işgalini sürdürmesi üzerine Rusya'ya 24 Aralık 1806 tarihinde

³³ Azmi Süslü, "Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807", *Bellekten* C. XLVII, S. 185, Ocak 1983, Ankara 1984 s. 269-270.

³⁴ Coquelle, a.g.m., s. 579. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII., s. 95. Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 452. Hotin ve Bender kalelerinin Ruslarca işgal edilmesinin bir nedeni de, Dalmasya'da bulunan Fransız ordularının Tuna kıyılarına ve Lehistan'a hücum etmeleri ihtimalini ortadan kaldırma düşüncesiydi.

³⁵ Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 452; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 100-101.

³⁶ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 101.

savaş ilan eder³⁷. Toplumun bütün katmanlarında büyük bir heyecan ve coşku ile karşılanan³⁸ bu savaşın başlaması üzerine Osmanlı Devleti, 3 Ocak 1807'de Avrupa Devletleri'ne verdiği nota ile savaş ilan ederken, aynı zamanda kendisine ait olan Yedi Ada Cumhuriyeti'nin Rusya tarafından himayesini kabul etmediğini tebliğ ederek, teorik olsa da kendi kontrolünü yeniden tesis etmeye çalışıyordu³⁹. Bu arada Osmanlı devlet erkânı, Rusya'ya savaş ilanından sonra Fransa ile bir ittifak antlaşması yapılmasını zorunlu görüyorlardı. Bu nedenle Defter Emini Mehmet Emin Vahid Efendi, Rusya'ya karşı Lehistan'da seferde olan İmparatoru takip eden Fransa devlet adamlarıyla görüşmelerde bulunmak üzere⁴⁰ 29 Aralık'ta beraberinde İran büyükelçisi ve Fransa elçiliğinde görevli Jaubert ile birlikte Napoléon'un karargâhının bulunduğu Varşova'ya gönderildi⁴¹. Vahid Efendi'nin görevi, o sıralarda Osmanlı Devleti'nin savaş halinde bulunduğu Rusya'ya karşı Fransa ile bir ittifak antlaşması akdetmek ve yapılacak barışta Osmanlı menfaatlerinin korunması için Napoléon'un yardımını sağlamaktı. Vahid Efendi Napoléon tarafından bir defa kabul edilmiş, fakat takip eden günlerde sürekli oyalanmıştır. Napoléon'la görüşmek hususunda üç ay çaba sarf ettiği halde⁴² hiçbir siyasi başarı elde edememiş⁴³, antlaşma esaslarında ortak bir karara varılmadan Napoléon ile Çar I. Alexandre arasında 7 Temmuz 1807'de Tilsit Antlaşması imzalanmıştır.

Tilsit Antlaşması'nın içeriği o an için tam anlamıyla bilinmemekle birlikte, Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine aykırı olduğu tahmin edilmekteydi. Antlaşmaya göre, Napoléon 1806 yılı sonlarında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'nda (1806-1812) arabuluculuk yapacaktır. Bundan bir sonuç elde edilememesi halinde, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki egemenliğine son vermek için birlikte hareket edeceklerdir⁴⁴. Buna karşılık olarak Çar I. Alexandre da İngiltere ile Fransa arasında arabuluculuk görevini üstlenecektir. Bu arada Ruslar Tilsit Antlaşması'ndan memnun değildirlir⁴⁵. Osmanlı Devleti, Rusya ile aralarında yapacakları antlaşmaların Paris'te yapılmasını istemiş ise de Ruslar

³⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1993, s. 71; Coquelle, P., a.g.m., s. 579. Sébastiani Osmanlı devletini Rusya'ile savaşa sokmak için Napoléon tarafından özellikle seçilmiş, görevini de başarıyla gerçekleştirmiştir. Bkz. Jonquiére, a.g.e., s. 326.

³⁸ Coquelle, a.g.m., s. 584.

³⁹ Fahir Aramaoğlu, a.g.e., s. 91; *Journal de l'Empire, Mercredi et Jeudi* 11-12 Mars 1806.

⁴⁰ Cevdet Paşa, a.g.e., C. VIII, s. 101; Ercüment Kuran, a.g.e., s. 54.

⁴¹ Coquelle, a.g.m., s. 585.

⁴² Cevdet Paşa, a.g.e., C. VIII, s. 220-221.

⁴³ Faik Reşit Unat, a.g.e., s. 201-203, Aslında Napoléon, sırf Rusya'ya gözdağı vererek Rusları barışa zorlamak için Türkiye, İran ve Fransa arasında bir üçlü bağlaşma fikrini ortaya atarak Türkiye ve İran'dan murahhaslar getirterek bunlarla ittifak görüşmelerine başlamış gibi görünmek istemişti. Bkz. Yavuz Ercan, "Mehmet Vahid Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi", *OTAM*, Ankara 1991, s. 73-74.

⁴⁴ Robert Mantran, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1989, s. 433. Caroline Gaoultier-Kurhan, *Mehmet Ali Et La France 1805-1849*, Paris 2005, s. 43.

⁴⁵ *BOA., HH. 14149*. Cevdet Paşa, a.g.e., C. VIII, s. 221-223.

barış antlaşmasının İstanbul'da yapılması konusunda ısrarcı olmuşlardır⁴⁶. Sébastiani ise, antlaşmanın Paris'te yapılması gereğini vurgulayarak, bunun için Paris'e gideceğini, şayet bu konuda Muhib Efendi'ye yetki verilmez ise Vahid Efendi'nin gönderilmesini ister⁴⁷.

Ancak Vahid Efendi, Fransa'nın Tilsit'de Osmanlı Devleti'ne karşı oynadığı iki yanlı politikasını artık alenen görmeye başlamıştır. Yazdığı mektuplara cevap bile verilmediğini gören Vahid Efendi, İstanbul'dan gelen yeni talimat üzerine Paris'e doğru hareket eder⁴⁸. Napoléon'un Paris'e gelmesinden sonra imparatorla bir kez daha görüşür. Ancak hem Napoléon hem de Fransız Dış Politikası Osmanlı'ya karşıdır. Bunu Osmanlı elçisi de açıkça görüp anlamıştır. Bu arada İstanbul'da Sultan III. Selim, 29 Mayıs 1807'de, bir ayaklanma sonucu tahttan indirilmiş, yerine amcası I. Abdülhamid'in oğlu Mustafa, IV. Mustafa unvanıyla tahta çıkarılmıştır. İstanbul'da ise Sébastiani, Osmanlı tahtında yaşanan bu değişikliği, kendi dışişleri bakanı Talleyrand'a yazdığı mektubunda: "İhtilal sükûnet içerisinde ve düzenli bir şekilde gerçekleşti"⁴⁹ diyerek yaşananları iyimser bir ifadeyle bildirmektedir.

Bâb-ı Âli'nin, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olan politikasını anlayabilmesi için bu kadar uzun bir sürenin geçmesi ve olayların bu denli açık yaşanması gerekmiştir⁵⁰. Neticede, Rusya ile yapılacak antlaşma için Muhib Efendi'ye yetki verilir. Verilen bu yetkide Napoléon'un "İtalya Krallığı" ibaresi yazılır. Zira 1806 Mayıs'ında gönderilen Hatt-ı Hümayûn'da Napoléon'un İtalya Krallığı onaylanmamıştı. Bu arada antlaşmada Eflak-Boğdan Voyvodalarının durumu ile murahhas Galib Efendi'ye de, Rusların Sırlarla ilgili herhangi bir talepleri olması halinde bunun derhal reddedilmesi de istenir.

Görüşmelerde, Ruslar, Eflak-Boğdan ve Rus tüccar gemileri gibi konuları gündeme getirmek isterken, Fransa Yedi Ada ve Dubrovnik'i gündeme getirmeye çalışmakta, kısacası; görüşme öncesi her devlet kendisi için antlaşmadan en iyi sonucu elde etmeye uğraşmaktadır.

Yeni sultan IV. Mustafa, bu nazik dönemde Fransa ile dostane ilişkilerin devamında devleti için fayda görüyordu. Bu nedenle Paris'teki elçisine yeni bir

⁴⁶ BOA., HH. 14915.

⁴⁷Napoléon İstanbul'daki elçisi Sebastiyani'ye kendi el yazısıyla gönderdiği mektubunda Boğdan, Eflak ve Sırbistan Eyaletlerini Bâb-ı Âli'ye geri vermeyi garantileyecek gizli bir savunma ve işbirliği antlaşması imzalamaya yetkili olduğunu ve kendisinin, sadece Bâb-ı Âli ile anlaşması halinde, Rusya ile barış yapabileceğini bildiriyordu. Süslü, *a.g.e.*, s. 272.

⁴⁸ Yavuz Ercan, *a.g.m.*, s. 81.

⁴⁹ MAE. Correspondance Politique-Turquie: Tome: 214, fol. 194.

⁵⁰ Ahmed Rasim, *a.g.e.*, s. 308. Vahid Efendi, onca zahmetle ve bu kadar uzun bir süre Napoléon'un peşinde koştuğu halde sonuçta hiçbir siyasal başarı elde edememiştir. Bu ise Osmanlı dış politikasının Avrupa'ya karşı bir kez daha iflası demektir.

itimatname gönderirken⁵¹ tahta çıkışını kutlayan yazısına karşılık Napolyon'a ayrıca bir teşekkür mektubu göndererek, Devlet-i Aliyye ile Fransa arasındaki dostluğu pekiştirme gayretine girişmişti⁵². Bunun yanında Napoléon ve Talleyrand'a değerli hediyeler ile 12 adet cins at da göndermişti. Elçi Abdürrahim Muhib Efendi, itimatname mahiyetindeki nâme-i hümayûnu 03 Kasım 1807 günü Napolyon'a Paris yakınlarında Fontainebleau ormanında bulunan sarayında takdim eder⁵³. Görüşme sırasında Napoléon, Tilsit Barış Antlaşması'ndan bahsettikten sonra Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa ile İşkodra mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın Korfu ve Akdeniz'de Fransızlara karşı yaptıkları saldırılardan dolayı şikâyetlerini dile getirir⁵⁴. Bu günlerde Cezair-i Seb'a ile Dubrovnik'e Fransızlarca el konulmuştu. Dostluğa yakışmayacak bu oldubittiği gözlerden saklamaya çalışıncasına; Tepedelenli Ali Paşa'nın Ruslardan yana tavır aldığını, şayet padişah gerekli cezayı vermez ise kendilerinin yüz bin kişilik bir ordu ile harekete geçeceği tehdidinde bulunur. Hatta Napoléon daha da ileri giderek Osmanlı Devleti'ne şimdiye kadar olan desteğini hatırlatarak, "desteğini çekmesi halinde Osmanlı'nın yıkılacağını kendi desteğiyle ayakta durduğunu" ifade eder⁵⁵.

Fransa'nın, Tilsit Antlaşması'ndan sonra Rus ittifakını sağlamak için, Osmanlı Devleti'nin hakları konusunda Çar I. Alexandre'a taviz vermeye hazır olduğuna dair bazı işaretler görülmeye başladı. Bu arada Osmanlı-Rus Savaşı'na son vermek üzere savaşı iki devlet arasında mütareke imzalanması ve barış görüşmelerinin Fransa İmparatoru'nun hakemliği altında yapılması Tilsit Antlaşması'nda kararlaştırılmıştı. Bu mütareke Osmanlı ve Rus murahhasları arasında 24 Ağustos 1807'de Slobozia (Romanya)'da imzalandı. Buna göre savaşın başlangıcında Rus orduları tarafından işgal olunan Eflak ve Boğdan mütarekeyi takip eden 35 gün içerisinde boşaltılacaktı⁵⁶.

Barış antlaşmasının görüşmelerine, Bâb-ı Âli'ce Paris büyükelçisi Muhib Efendi görevlendirilmişti. Bu görüşmelere memuriyetini, ordu-yu hümayûn reisülküttabı Mehmet Said Galib Efendi'nin talimatnamesinden öğrenen Muhib Efendi, vazifeye başlamak ve Rusya'nın Paris elçisi Kont Tolstoî (Tolstoy) ile temasa geçmek amacıyla Talleyrand'ın yerine hariciye nazırlığına getirilen

⁵¹ BOA., HH. 13181 A. Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 55.

⁵² BOA., HH. 37743. Fransa Dışişleri Bakanlığı (Quai d'Orsay) Arşivleri (MAE), Affaires Divers Politique Turquie 1 (1773-1820). Ağustos 1807. Mektup No:4. BOA., HH. 7148. Mektup Vahit Efendi tarafından 10 Şaban 1222 (13.10.1807) tarihinde Napoléon'a Fontainebleau ormanındaki sarayında takdim edilmiştir. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 233.

⁵³ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 234.

⁵⁴ BOA., HH. 13181 B. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 236; İbrahim Küreli, *a.g.e.*, s. 32. Napoléon aynı görüşmede Bosna valisi ile Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa'ya karşı olan memnuniyetini de ifade eder BOA., HH. 13181 J.

⁵⁵ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 236-237; Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 81-82.

⁵⁶ Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 55-56.

Champagny ile 12 Kasım 1807'de bir görüşme gerçekleştirdi. Ancak bu görüşmeler için Tolstoï'a yetki gelmediğini öğrendi⁵⁷. Bununla birlikte yine Champagny'den, kararlaştırılan süre içerisinde Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı boşaltması ve barış görüşmelerinin başlatılabilmesi için Napoléon'un Rus elçisini ikaz ettiğini de öğrendi.

Barış görüşmelerine; haftalar, aylar geçtiği halde neden bir türlü başlanamadığını defalarca Champagny'ye soran Muhib Efendi, her defasında farklı cevaplar almıştır. Bir seferinde İngiltere ile barış yapma ihtimalinin olduğunu, bir diğer görüşmesinde ise Çar'ın Eflak ve Boğdan'ın Rusya'ya ilhakını istediğini öğrenmiştir⁵⁸. Bu görüşmelerinde Champagny'nin: "Rusyalı Eflak ve Boğdan'ı terk etmek istemiyor. Devlet-i Aliye bunları terk ider mi? Yoksa muharebeyi tercih ider mi?" diye sorması üzerine; antlaşmanın imzası için Sultanın böyle bir fedakârlığa razı olup olmayacağı konusunda ağzının arandığını fark eden Muhib Efendi, Fransa'nın aracılığına güvenilemeyeceği gerçeğini de kavramıştır⁵⁹. Bunun üzerine Muhib Efendi Bâb-ı Âli'ye gönderdiği yazıda Rusya'ya karşı alınan tedbirlerin artırılarak sürdürülmesinin gerekliliğini bildiriyordu⁶⁰.

Bâb-ı Âli ise, Rusya ile barış antlaşmasının biran önce yapılmasına gayret etmekteydi. Ancak Muhib Efendi'den gelen yazıdan, sürdürülmekte olan barış görüşmelerinden kısa sürede bir sonuç alınamayacağını anlaşılmaması üzerine devlet erkânı kendi aralarında yaptıkları müzakerelerde alınacak tedbirleri belirlemişler⁶¹ ve ilk iş olarak İstanbul'daki Fransa elçisi Sébastiani'ye Fransa'nın aracılık vaadini yerine getirmesi için baskı yapılmaya başlanmıştı. Bu konuyla ilgili olarak sadaret kaymakamı Tayyar Mahmud Paşa, 1 Şubat 1808 tarihli bir mektupla durumu Dışişleri Bakanı Champagny'ye resmen bildirdi⁶². Napoléon, resmi veya gayri resmi vaatlerle Devlet-i Aliye'yi adeta kandırarak, Rusya ve İngiltere ile aralarını açmış, her iki ülkeye karşı savaşa sokmuş olduğu halde bütün vaatlerini unutarak Tilsit'de kendi başına Rusya ile barış yaparak Osmanlı'yı ortada bırakmıştı⁶³. Aslında iki İmparator Tilsit'te, kafalarında canlandırdıkları dünyayı paylaşma projelerini hayata geçiriyorlardı⁶⁴. Osmanlı ricalinin bu durumdan sızlanmaya başlaması üzerine, Osmanlı'yı kaybetmek istemeyen Napoléon, politikasındaki bu ani değişikliğin nedeni olarak Sultan Selim'in hall'ini göstermek istemişse de, böyle bir iç meselenin iki devlet arasındaki dostluğu bozmaması lazım geldiği kendisine bildirildiğinde, Devlet-i

⁵⁷ Coquelle, a.g.m., s. 602; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VIII, s. 356-357; İbrahim Küreli, *a.g.e.*, s. 33.

⁵⁸ *BOA.*, *HH.* 52595.

⁵⁹ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C.VIII., s. 357; Ayrıca bkz. Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 57; İbrahim Küreli, *a.g.e.*, s. 34.

⁶⁰ *BOA.*, *HH.* 53222.

⁶¹ *BOA.*, *HH.* 53451.

⁶² İbrahim Küreli, *a.g.e.*, s. 34; Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 57; Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 87-88.

⁶³ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 56.

⁶⁴ Caroline Gaoulter-Kurhan, *a.g.e.*, s. 43.

Aliye'nin Ruslarla şerefli ve elverişli bir barış antlaşması yapabilmesi için aracılık edeceği yönünde yeni bir vaatte bulundu. Oysa, Osmanlı topraklarını paylaşmak üzere Ruslarla gizlice görüşmekte, her gün yeni bir yalanla avutmaktaydı.

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti Fransızlara olan güvenini kaybederek, İngiltere'ye doğru meyletmeye başlamıştı. İngiltere'den gelecek bir saldırıya Fransız yardımının yetmeyeceği düşüncesiyle Kaptan-ı derya İngiliz amiraline barış teklif etmiş, görüşmelere de Şikk-ı sâni Defterdarı Ahmet Bey ile Boğaz Muhafızı Hakkı Paşa memur edilmişlerdi. Fakat Devlet-i Aliye'nin İngiltere ile antlaşması, Fransız çıkarlarına ters geldiğinden buna mani olmaya çalışıyorlardı. Bu nedenle gerçek Fransızlardan gizli tutulmuş ve onlara "bunları İngilizlerin deniz kuvvetlerini oyalamak için yapıyoruz" denilmişti⁶⁵.

Paris'te ise Osmanlı elçisi Abdürrahim Muhib Efendi, sadaret kaymakamının mektubunu 12 Mart'ta Champagny'ye sundu. Birkaç gün sonra da Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa'nın Edirne'deki ordu karargâhından Champagny'ye aynı mahiyetteki mektubu da Paris'e ulaşmış, 2 Nisan'da teslim edilmişti. Champagny ile yapılan görüşmede Fransa ve Rusya arasındaki siyasi görüşmelerin devam ettiğini, Eflak ve Boğdan boşaltılmadan Napoléon'un ordusunu Prusya'dan çekmeme kararında olduğunu tebellüğ eden Muhib Efendi, Napoléon'un Osmanlı topraklarını Rusya'ya karşı koz olarak kullandığını iyice anlamıştı⁶⁶.

Muhib Efendi, Napoléon'a sunulmak üzere Sultan IV. Mustafa'nın gönderdiği cülus tebrikine karşı teşekkürlerini bildirdiği nâme-i hümayûnunu, Mart başlarında İspanya sınırına gitmiş olan imparatora sunulması için, Baştercüman Yanko Teologos ile Champagny'ye gönderdi⁶⁷.

Bu arada Muhib Efendi'nin Bâb-ı Âli ile muhaberesi bir müddet için de olsa yeniden kesilmişti. Napoléon da kendisini elçiler toplantısına çağırılmıyordu. Bu durumun sebebi eylül ayı ortalarında anlaşıldı. İstanbul'dan gelen bir kurye, Ağustos sonunda Paris'te yayılan bir şayiayı doğrulamış, IV. Mustafa'nın hall' edildiği ve yerine kardeşi II. Mahmut'un Osmanlı tahtına çıktığı haberini getirmişti. 19 Eylül'de Champagny ile yaptığı bir görüşmede, bu saltanat değişikliğini resmen bildiren Muhib Efendi, yeni sultanın dostluk siyasetini aynen devam ettireceğini bildirerek barış görüşmelerindeki arabuluculuk ricasını iletmişti⁶⁸.

⁶⁵ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 57. Daha sonra Ahmet Bey ile Hakkı Paşa'nın böyle bir görevin üstesinden gelemeyeceği düşüncesiyle azledilip, yerlerine Napoléon nezdine gidip gelmiş ve bu türlü görevlerde tecrübesi sabit olan Vahit Efendi atanmıştır. Bkz. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 61.

⁶⁶ İbrahim Küreli, *a.g.e.*, s. 34.

⁶⁷ 23 Nisan'da Paris'e gelen Name-i Hümayun, Fransa hariciye Nazırı Champagny'ye 26 Nisan'da sunulmuştur. Bkz. Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 58; MAE., *Affaires Divers Politique Turque* 1. Mektup No: 4.

⁶⁸ Faik Reşit Unat, *a.g.e.*, s. 197-198.

Bu günlerde Fransız gazetelerinde güya Devlet-i Aliye'nin Eflak ve Boğdan'ı Rusya'ya, Bosna ile Sırbistan'ı da Avusturya'ya terk edeceği yönünde yalan haberlerin neşredilmeye başlanması üzerine, Bâb-ı Âli'den Fransız maslahatgüzarına ve Avusturya elçisine "Devlet-i Aliye sulhe taliptir. Fakat bir karış yer bırakmak ihtimali yoktur. Bu şartla barış yapılırsa ne âlâ. Olmazsa devletimiz Allah'a güvenerek harbe hazırdır" şeklinde açıklama yapıldı. Aynı konu ile ilgili bir talimat da Paris elçisi Muhib Efendi'ye gönderildi. Osmanlı elçisi Bâb-ı Âli'den aldığı talimatı Fransa Dışişleri bakanlığına bildirdi ise de, bakanla aralarında gerçekleşen görüşmeden üç gün sonra Napoléon, Çar I. Alexandre ile görüşmek üzere doğuya hareket etti. Bunun üzerine Muhib Efendi, Sadrazama gönderdiği bir yazı ile: "İki İmparator Erfurt'ta görüşecekler, Devlet-i Aliye hakkında ne söyleyecekler bilemeyiz. Lakin eskisinden birkaç kat daha fazla ihtiyata riayet etmek lazımdır" diyerek uyarılarını sürdürüyordu⁶⁹.

Erfurt (Almanya)'da yapılan görüşme 12 Ekim 1808'de imzalanan bir antlaşma ile sona erdi. Antlaşmanın ardından Napoléon'un alelacele Paris'e dönüşü ve Rusya Başbakanı Kont Rumaintsov'un Paris'i ziyaret edeceği havadisleri doğal olarak Muhib Efendi'yi yakından ilgilendiriyordu. Erfurt görüşmesi hakkında bilgi edinmek amacıyla Champagny ile yapılan görüşmede tatmin edici bir cevap alamadı. Fakat 3 Kasım'da Champagny söz konusu görüşmenin mahiyeti hakkında Muhib Efendi'yi az da olsa bilgilendirmişti. Bu görüşmede:

*"İmparator Napoléon, Osmanlı Devleti'ni her bakımdan tutmakta ise de Alexandre Eflak ve Buğdan'ı terk etmek istemiyor. Bölge halkı Hıristiyan olduğundan, buraları kendi haline bırakmak şanımıza hâlel getirir diyerek Napoléon'un aracılığını kabul etmiyor. Bu nedenle Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılacak olan barış görüşmelerinin, Fransa aracılığı olmaksızın doğrudan doğruya iki ülke arasında yapılmasını kabul etmiştir"*⁷⁰

diyerek Fransa'nın tavrını ortaya koyabilmiştir. Ertesi günkü görüşmede de Rusya'nın Eflak ve Buğdan'ı yapılacak görüşme ile ülkesine katmak istediğini söyleyince, Napoléon'un vaadinden caydığını gören Muhib Efendi bu durum karşısında kızgınlığını gizlemeyerek derhal görüşme yerini terk etmişti⁷¹. Böylece Eflak ve Boğdan'ın yapılan görüşmelerde Rusya tarafından ilhakına Fransa'nın rıza gösterdiği kesinleşmiş oluyordu.

Osmanlı Devleti, Rusya'nın muhtemel bir saldırısına karşılık, Edirne'de bir ordu hazırlığı içerisindeydi. Bu arada Sébastiani rahatsızlığından dolayı resmi görüşmelere pek katılamaz. Kendini temsilen maslahatgüzar Latour Mauburg⁷²,

⁶⁹ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 58-59.

⁷⁰ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 62-63. Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 88; İbrahim Küreli, *a.g.e.*, s. 35.

⁷¹ Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 60; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 63-64.

⁷² Latour Mauburg, General Sébastiani'nin İstanbul'daki Fransa büyükelçiliği süresince elçilik sekreteri iken, Sébastiani'nin Nisan 1808 tarihinde ülkesine dönmesi üzerine

Osmanlı ricali ile Bebek kasrında gerçekleştirdiği görüşmede, Fransa'nın daima Osmanlı'nın yanında olduğunu ve Rusya antlaşmasını kısa sürede bitirme niyetlerini vurgulamaktadır. Fakat Osmanlı-Rus görüşmelerinin uzaması maslahatgüzarı müşkül bir duruma sokar⁷³. Reisülküttab ise Sébastiani'ye gönderdiği tahriratta antlaşma konusundaki şikâyetlerini dile getirip, görüşmelerin kısa sürede sonuca bağlanması için yardımını istemektedir.

Sébastieni'nin rahatsızlığı iyice arttığından yatağa bağlı bir haldedir. Hatta Fransa'ya dönüşü için Talleyrand'dan izin istemiştir⁷⁴. Ancak, Reisülküttab'ın yazısı üzerine tahtırevanla saraya, divanın huzuruna çıkar ve Paris'te Muhib Efendi ile Tolstoï arasında barış görüşmelerinin sürdürüldüğünü beyan eder⁷⁵. Aynı görüşmede Napoléon'un II. Mahmut'a yazdığı mektubunu da okur. Napoléon mektubunda: "Sultan'ın tahta çıkışını bildirdiği mektubunu büyük bir mutlulukla aldığını, Rusya ile olan barış görüşmelerinde Osmanlı lehine bir sonuç elde edilmesi ve sürmekte olan müzakerenin en kısa sürede sonuca bağlanması için çalışacağı yönünde kendisine söz verdiğini" ifade etmektedir. Napoléon mektubunda müttefikinden İngiltere'ye karşı sürdürdüğü mücadelesinde Fransa'ya destek de istemektedir.

Muhib Efendi, Paris'te bir yandan Tolstoï ile barış çabalarını sürdürürken diğer yandan Avrupa'nın siyasi durumu ile ilgili konuları da Bâb-ı Âli'ye bildirmeyi ihmal etmiyordu. Haberlerin ağırlık merkezini ise İspanya meselesiyle İngiltere ve Fransa arasındaki barış çabaları teşkil etmektedir. Bu arada Çar Alexandre ile Napoléon arasında imzalanmış olan Tilsit antlaşması, İngiltere'yi, Devlet-i Aliye ile bir barış ve dostluk antlaşması yapmaya yönlendirmişti. Osmanlıda ise, III. Selim'in tahttan indirilmesiyle başlayan ve imparatorluğu derinden etkileyen iç karışıklık, II. Mahmut'un tahta çıkışını takiben kısmen de olsa yerini bir sükûnet ortamına bıraktı⁷⁶.

Daha önce ortalıkta dolaşan, Rusya Başbakanı Kont Rumiantsov'un Paris'e geleceği şayiaları 1808 Ekim ayı sonlarında daha çok işitmeye başlanmıştı. 20 Aralık 1808'de Rusya elçiliği başkâtibi Gagarin Osmanlı elçisine gelerek, başbakanlarının Muhib Efendi'yle görüşmek istediğini bildirdi. Ertesi gün Rusya elçiliğinde Rusya başbakanı ile Abdürrahim Muhib Efendi arasında yapılan görüşmede, başbakan tarafından Tuna nehri sınır olmak şartıyla iki devlet arasında barış yapılması teklif edildi. Muhib Efendi başvekili dikkatle

Maslahatgüzar olmuş ve görevini Temmuz 1812'ye kadar sürdürmüştür. Bkz. Bacque-Grammont, Jean Louis, Kuneralp, Sinan, Hitzel, Frédéric, *a.g.e.*, s. 119.

⁷³ Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 102.

⁷⁴ *Journal de l'Empire*, Samedi 4 Juin 1808. Kendisine istediği izin verilmiş olmalı ki 25 Nisan tarihli İstanbul'dan gelen habere göre veda ziyaretlerinde bulunduğu ve iki gün sonra yola çıkacağı bildirilmektedir.

⁷⁵ MAE. Correspondance Politique-Turquie: Tome: 216, fol. 25.

⁷⁶ Jonquièrre, *a.g.e.*, s. 341; Mantran, *a.g.e.*, s. 440; Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 95; Kemal Beydilli, "Mahmud II", *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 353.

dinledikten sonra böyle bir teklifi cevaplandırmanın yetkisi dışında olduğunu belirtmekle yetindi⁷⁷.

Muhib Efendi, artık bir kenara atılmış durumundadır. Ne kabul resimlerine davet edilmekte, ne de evine kimse gelmektedir. Bunun nedenini ise ancak Mart 1809 başlarında Fransız teşrifatçısının bir ziyafetine çağrıldığında anlar. Bu durum henüz II. Mahmut'un itimatnamesinin gelmemesinden kaynaklanmaktadır⁷⁸.

Abdürrahim Muhib Efendi Paris'teki üç yıllık ikamet müddetini hemen hemen doldurmuştu. Osmanlı elçisi, vazifelendirildiği barış görüşmelerinde, Fransız devlet adamlarının ikiyüzlü davranışlarından bıkmıştı. Bu konuda hayli mücadele etmişse de aleni şekilde yaşanan haksızlıklara ve dalaverelere karşı müzakerelerin abes olacağına kanaat getirip istifaya karar vermişti. Bâb-ı Âli'ye yazdığı yazıda, "Kullarının elçiliğim değil, murahhaslığım dahi zail olmuştur. Fransa'nın İstanbul'daki maslahatgüzarına mukabil benim burada, büyükelçi unvanı ve nişancı payesiyle oturmam Devlet-i Aliye'nin şanına layık değildir"⁷⁹ diyerek ikinci tercüman Panayotagi Argilopulos'u yerine maslahatgüzar olarak bırakarak İstanbul'a dönüşüne izin verilmesini Bâb-ı Âli'den istirham ediyordu. Aynı düşüncelerini sağlığının bozulması üzerine Paris'e gelmiş olan Sébastiani⁸⁰ ile yaptığı bir görüşmede de dile getirerek, kendi pozisyonunu belirttikten sonra: "... Şimdiki halde nişancı payesi ve büyükelçilik ve maslahatgüzarlık unvanı ile..." bulunduğunu, İstanbul'da ise Fransa'nın maslahatgüzarlık seviyesinde temsil edildiğini söyler⁸¹. Bu yüzden yerine ikinci tercümanını bırakarak Paris'ten ayrılma niyetini belirtir.

Fransa Dışişleri Bakanı Champagny birkaç gün sonra Muhib Efendi'yi tekrar davet ederek, "Erfurt'ta Rusya ile her maddede anlaşmış isek de Devlet-i Aliye hususunda anlaşma olmamıştır. Aracı olmaya hazırız" deyince, Muhib Efendi "Bu dediğin sözler benim esas memuriyetimden hariç olmakla buna dair bir şey diyemem"⁸² cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi Napoléon, Erfurt antlaşmasından sonra da her gün yeni bir oyunla Osmanlıyı uğraştırmakta, Rusya karşısında yalnız bırakmakta ve Rusya'nın Eflak ve Boğdan'a yerleşmesine rıza göstermektedir⁸³. Bunun üzerine devlet ricali, Fransa'dan gizli

⁷⁷ İbrahim Küreli, *a.g.e.*, s. 35-36. Bu görüşme elçilik tercümanı Teologos tarafından en ince ayrıntısına kadar Fransa hükümetine bütün detaylarıyla bildirilmiştir. Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 61, dn. 51. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 70-71.

⁷⁸ Faik Reşit Unat, *a.g.e.*, s. 199.

⁷⁹ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 70.

⁸⁰ Sébastiani 27 Nisan günü İstanbul'dan hareketle, Karadeniz üzerinden Varna ve Bükreş güzergâhını takiben yoluna devam etmiş, yol boyunca paşaların saygı gösterileri ile karşılanmıştır. Bkz. Coquelle, *a.g.m.*, s. 611.

⁸¹ Bekir Günay, *a.g.e.*, s.106; Küreli, *a.g.e.*, s.36.

⁸² Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX, s. 70.

⁸³ Enver Ziya Karal, "Mahmud II". *İA*, İstanbul 1988, s. 166.

olarak İngiltere ile barışı kararlaştırır. Barış görüşmeleri için de bu tür müzakerelerde tecrübeli olan Vahit Efendi görevlendirilir ve derhal hazırlıklarına başlar. İşte bu ortamda İngiltere hükûmeti ile Bâb-ı Âli arasında sürdürülen barış antlaşması 6 Ocak 1809'da imzalanmış⁸⁴ ancak Rusya ile sürdürülen görüşmeler başarısızlığa uğramıştır.

Erfurt Antlaşması'ndan sonra Rusya ile Fransa'nın arası iyice açılmakta, bu durum ise Napoléon'a Osmanlı Devleti'ne yeniden yaklaşma ihtiyacını hissettirmektedir. Bu arada Yaş'ta başlayan barış görüşmeleri sonuçsuz kalmış ve Osmanlı-Rus Savaşı yeniden başlamıştı. Abdürrahim Muhib Efendi 5 Aralık 1809'da Fontainebleau Sarayı'nda verilen bir baloya davet edilir. Böylece Osmanlı elçisinin Fransa Hükümeti nezdindeki itibarının yeniden arttığı görülür⁸⁵.

Elçiye İstanbul'dan gelen 26.02.1809 tarihli bir yazıda Reisülküttab Galib Efendi'nin Rusya ile yapılacak barış görüşmelerinde görevlendirildiği⁸⁶ ve Bükreş (Tuna Yalısı)'e hareket ettiği, böylece Muhib Efendi'nin artık bir görevinin kalmadığı, İngiltere ile Kal'a-i Sultaniye (Çanakkale) Barış Antlaşmasının yapıldığı bildiriliyordu⁸⁷. Galib Efendi, bu yazısında Fransızların iki yıldan beri takip ettikleri samimiyetsiz politikayı; Osmanlı Devleti'nin içişlerine yerli yersiz müdahalelerini ve Fransa'nın hatırı için Bâb-ı Âli'nin ne sıkıntılara katlandığını üzülenek bildirmektedir. Reisülküttab vekili Arif Efendi de gönderdiği yazıda hemen hemen aynı şeyleri tekrarladıktan sonra, her ne kadar Fransa ile Devleti Aliye'nin arasına soğukluk girmişse de, Fransa ile arayı büsbütün bozmamak için böyle bir zamanda Paris'ten ayrılmasının Fransa'ya karşı bir hareket olarak algılanabileceğinden Muhib Efendi'nin bir iki ay daha orada kalmasının uygunluğunu vurgulamaktaydı⁸⁸.

Ancak Muhib Efendi Paris'te iki yıldan fazla bir süre daha hizmet gördü. Elçilik binasının satılması üzerine masrafları kıstak düşüncesiyle daha mütevazı bir konağa taşındı. İngiltere ile yapılan antlaşmadan memnun olmayan Napoléon, Muhib Efendi'yi resmi toplantılara davet etmiyordu. Bu süre zarfında Fransa Dışişleri Bakanı Champagny ile yaptığı görüşmede, Fransız

⁸⁴ Jonquiére, *a.g.e.*, s. 341; Robert Mantran, *a.g.e.*, s. 440; Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 95; Kemal Beydilli, *a.g.m.*, s. 353.

⁸⁵ Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 61.

⁸⁶ Daha önce 1806 ve 1808 yıllarında Reisülküttab'lık görevinde de bulunan Amedi Galib Efendi, Sadrazam Kethüdalığı'na tayin edilmiş ve Osmanlı Devleti adına antlaşmayı imzalamıştır. Bkz. Uzunçarşılıoğlu, İ. Hakkı, "Âmedi Galib Efendinin Murahhaslığı ve Paristen Gönderdiği Şifreli Mektuplar", *Belleten* No. II'den Ayrı Basım, İstanbul 1937, s. 358.

⁸⁷ *BOA.*, *HH.* 42407. Bu antlaşmanın haberi gazetelerde, Fransa ve Rusya'nın çifte zorlaması ve entrikaları üzerine İmzalandığı şeklinde duyuruluyordu. *Journal de l'Empire*, *Samedi* 4 Mars 1809.

⁸⁸ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 71-75, 77-78. Ayrıca bkz. Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 110.

hâkimiyetindeki Akdeniz Limanlarında İngiliz malı taşıdıkları iddiasıyla tutuklanan Osmanlı ticaret gemilerinin serbest bırakılması, Napoléon'un Tepedelenli Ali Paşa'dan şikâyetleri gibi tali meseleler üzerinde durdu. Ayrıca gazetelerde yayımlanan Osmanlı'yı ilgilendiren haberleri de Bâb-ı Âli'ye bildirdi⁸⁹.

Ertesi yıl Napoléon'un Avusturya İmparatoru'nun kızı Arşidüşes Marie-Louise ile evlenmesiyle (11 Mart 1810) Fransa ile Avusturya arasındaki dostluk yeniden tesis edilmiştir. Bu akrabalık ve -Paris'te 1806-1809 yılları arasında Avusturya büyükelçiliği görevinde bulunmuş olan- Metternich'in becerikli politikası sayesinde Napoléon'un Avusturya ile olan ilişkileri günden güne iyileşmektedir⁹⁰. Düğün münasebetiyle Paris'e gelen Avusturya Başbakanı Metternich'in, Paris'teki elçiliği sırasında aralarındaki samimi ilişkilere binaen Abdürrahim Muhib Efendi'yi evinde habersizce ziyaret etmesi eski dostluğu perçinlemiştir⁹¹. Metternich bu görüşmede Osmanlı-Rus Savaşı'na da değinerek bu savaşta Avusturya'nın tarafsızlığını belirttikten sonra, Türklerin savaşı zaferle bitirmesi dileğinde bulunmuştur.

Abdürrahim Muhib Efendi'yi Devlet-i Aliye'nin Fransa nezdindeki büyükelçisi olarak, 1810 yılı başından Paris'ten ayrıldığı 21 Ağustos 1811 tarihine kadar en çok meşgul eden mesele, Fransızlarca el konulan Osmanlı bandıralı gemilerin kurtarılması işi olmuştur⁹². Bu konuyla ilgili olarak Muhib

⁸⁹ Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 61.

⁹⁰ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 154.

⁹¹ Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 62, Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 115-123.

⁹² Muhib Efendi'nin yazışmalarından bazı örnekler: "... Devlet-i Aliye bayrağıyla ticaret eden tüccar sefinelerinden Kodonlu Osman Kapudan sefinesi bu defa İzmir iskelesinden memâlik-i Devlet-i Aliye mabsulatından penbe hamûlesiyile Marsilya'ya bundan kırk gün mukaddem led'e'l-vusûl karantinesini tekmiil üzere olup ve zikr olunan penbeden iktiza eden gümrüğüünü kemâ-fi's-sâbık edaya kapudan-ı merkumun muhalefeti yoğ'iken iskele-i mez'kûrun gümrük emini sâbıkına bir kat daha zamm edip iki kat olmak üzere gümrük mü'tâlebe eylediğinden bahisle... Muhib Efendi'nin Fransa Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı 27 Şubat 1810 tarihli mektubu. Fransa Dışişleri Bakanlığı (Quai d'Orsay) Arşivleri (MAE), Affaires Divers Politique Turquie 5/35, Mektup No: 1; "...Trabluslu Mehmed Kapudan'ın sivrâr olduğu sefinesi tüccar malı olmak üzere kalye taşı hamûlesiyile bundan akdem Livorne iskelesine led'e'l-vusûl hamûle-i mez'kure gümrük tarafından zabt ve sefine-i mez'kure kapudan-ı merkume eğerci redd ü teslim olunup lakin hamûle-i mez'kurenin iktiza eden nevli gümrük tarafından verilmesi lazım iken el-yevm verilmediğini kapudan-ı merkumun bi-hakkın matlubu olan nevlinin gümrük tarafından itâ ve tabliye-i sebîli bususuna müsaade olunması'çün iktiza eden tenbihatın irsaline himmetleri iltiması cenab-ı dostanelerine derkar olan hulûsun yâd u tez'kürine bâdî olmuştur..." MAE, Affaires Divers Politique Turquie 5/35, Mektup No: 4. 31.01.1811; "... Kapudan-ı mersumun tayifesinin malları mahmûl olarak Mehmed tabir olunur sefinesiyile bundan dokuz mah mukaddem Marsilya iskelesine gelmiş'iken sefine-i mez'kuresi ve emval ve eşyaları zabt olunmuş olduğunu gümrük tarafından led'e'l-ifade Marsilya polociyesi dahi kapudan-ı mersumu istintak etmekle keyfiyet-i avvâli etrafıyla takdir ve beyan etmiş olduğunu ve kapudan-ı mersum düçar olduğu keyfiyete binaen bu tarihe kadar..." MAE, Affaires Divers Politique Turquie 5/35, Mektup No: 6. 22.01.1811;

Efendi, Fransa Dışişleri Bakanlığına 27 Şubat 1810 tarihinden 23 Temmuz 1811'e kadar yazdığı 18 adet mektubun ilk on biri doğrudan Dışişleri Bakanı Champagny'ye, 1 Mart 1811 tarihinden sonra yazılan yedi mektup ise, Dük de Bassano'nun şahsına yazılmıştır. Söz konusu mektuplar, Muhib Efendi'nin el konulan, bazıları on dört ay gibi çok uzun süreler zapt edilen gemilerin serbest bırakılması ve çıkarılan güçlüklerin izalesi için gösterdiği çabaları içermektedir. Mektuplar dikkatle incelendiğinde, onun Fransız hariciyesi ile devamlı bir mücadele içinde olduğu görülecektir. Bütün bu çabaları da boşa gitmez ve alıkonulan gemilerin pek çoğu serbest bırakılırken, bazılarının durumu da ivedilikle araştırılmaya başlanır.

Bu mektuplar, Muhib Efendi'nin yazdığı son resmi yazılardır. Zira uzun süredir sabırsızlıkla beklediği Sadrazamın İstanbul'a dönüş iznini bildiren yazısı gelmiştir. Gelen talimatta Galib Efendi'nin itimatnamesinin gönderildiği ve elçilik evraklarının kendisine bırakılması da istenmektedir.

İngilizler 1806 yılında Fransa'nın Brest limanından Elbe nehrine kadar olan sahilleri abluka altına aldığını ve bu sahillere hiçbir ülke gemisinin yanaşamayacağını ilân etmişti. Buna karşılık olarak Napoléon da, aynen İngilizlerin yaptığı gibi devletler hukukuna aykırı olarak, Avrupa kıtasını muhasarasına aldığını ve Avrupa kıyılarının tamamını İngilizlere kapattığını duyurarak, denizlere kıyası olan diğer Avrupa devletlerini de kendisi gibi davranmaya mecbur ediyordu. Bu durum, Avrupa milletleri arasında cari olan ticari alışverişi biden bire kesecek ve halkı en zaruri ihtiyaç maddelerinden mahrum bırakarak büyük sıkıntılara yol açacaktı⁹³. Tarafsız ülkelerin gemicileri ise adeta iki ateş arasında kalmışlar ve ne yapacaklarını şaşırmışlardı. İşte yukarıda işaret edilen Muhib Efendi'nin el konulan gemilerle ilgili çabaları, yaşanan bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Napoléon işi daha da ileri götürerek Rusya'nın da kendisi gibi davranmasını istemişti. Alexandre buna muvafakat edemezdi, zira İngiliz mallarının Rusya'ya gelmemesi Rus ticareti için son derece zararlı olacaktı⁹⁴. Tüm bu yaşananlar, Avrupa haritasını istediği gibi bozup çizen Napoléon'a karşı Avrupa'da önemli bir tepkin oluşmasına yol açmıştı. Kara muhasarası sebebiyle Ruslar kendi mallarını satamazken, külliyetli miktarda Alman ve Fransız malları ülkelere giriyor, ithalat ve ihracat dengesi bozuluyor, günden güne para azaldığından Rus tüccarları sızlanıyordu. Bunun üzerine Alexandre, pek çok

“... ondört mahdır Livorne'de otuz nefer tajfe ile ikamet ... muhtaç olduğumuz aleme malum olmağla... Miknoz adasından penbe yüklü Soliceli Yorgi nam kapudanın sivâr olduğu San Nikola tabir olunur pulaka teknesi keçalik Ankona iskelesinde zaptolunmuştur, Korfe ceziyesinden rugan zeyt ve sair eşya hamülesiyile Kalakşidi abalisinden Dimitri Dirosopolo nam kapudanın San İspiridon tabir olunur bir kıta sefinesi keçalik Ankona'da zaptolunmuştur”. MAE, Affaires Divers Politique Turquie 5/35, Mektup No: 12. 02.05.1811.

⁹³ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 164-165.

⁹⁴ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 165-167.

Alman ve Fransız malının ülkesine girişini yasakladı ve bu yasağı sıkı bir şekilde uyguladı. Bu ise İngiliz mallarının girişini kolaylaştırıyordu. Bu yüzden Napoléon ile Alexandre'in arası açılmıştı⁹⁵. Ancak Alexandre, Türklerle savaş halinde bulunulduğundan Fransa ile hemen harbe girişmeyi ülkesinin çıkarları için uygun görmemekte idi. Çünkü Tuna boylarında devam eden savaşta, Türklerden beklemedikleri bir dirençle karşılaşmışlar ve başarılı olamamışlardı.

Napoléon, Rusya ile muhtemel gördüğü savaş öncesi hazırlıklarına başlamış, ilk iş olarak Avusturya ile bir ittifak antlaşması imzalamıştı. Rusya'nın da İngiltere ile anlaşmaya varacağını bildiğinden Devlet-i Aliye'nin Fransa dostluğunda kalmasını istiyordu. Bunun temini için İstanbul'daki Fransız maslahatgüzarı Latour Maubourg'a gönderilen özel bir talimatla elinden geldiğince çalışması bildiriliyordu.

Fransızlar daha önce Eflak ve Buğdan'ın Rusya'ya terkini telkin ederken, maslahatgüzarları Latour Maubourg, Paris'ten aldığı özel talimat üzerine Bâb-ı Âli'ye gelerek, Ruslarla Fransızların bozuştuğunu, bunun üzerine Rusların Tuna ordusunu geri çekmek zorunda kalacağını bildiriyor ve devam eden savaşın şiddetle sürdürülmesini telkin ediyordu. Osmanlı ricali ise, Tilsit ve Erfurt'ta yaşananları, Osmanlı aleyhine yapılan pazarlıkları ve konuşulanları İngilizlerden öğrenmiş, Fransa ile Napoléon'a itimatları kalmamıştı. Üstelik Sultan Mahmut'un cülusu hakkında Napoléon'a yazılmış olan mektuba cevap verilmemesi de hakaret sayılıyordu⁹⁶. Artık Bâb-ı Âli, Avrupalılardan öğrendiği diplomasi dilini çok iyi kullanarak her tarafı idareye çalışıyor, kendi işini yürütüyordu. Düşmanlarına aldanmış gibi görünerek onları oyalıyor, Napoléon'a olan dargınlığını sonlandırmış gibi davranarak Fransa ile ittifaka hazır gibi görünüyordu. Paris sefiri Muhip Efendi'ye de özel bir tahrirat gönderilerek (25 Haziran 1811) bu yönde davranması isteniyordu⁹⁷.

15 Ağustos akşamı İmparator sarayında yaşanan bir olay Fransız-Rus savaşının yakında başlayacağını işaretini veriyordu. Napoléon, Paris'te mukim yabancı elçilere sarayında verdiği ziyafette Rus elçisi Korekin'e: "Varşova taraflarında niçin asker topluyorsunuz? Gizli bir düşünceniz var. Diyormuşsunuz ki, Devlet-i Aliye ile barış yapamadığımızın sebebi Fransa İmparatoru'dur. Lakin sebep sizsiniz. Barış isteseydiniz askerinizi çoğaltıp Tuna'yı geçmezsiniz. Kanaatime göre Lehistan'ı zapt etmek istiyorsunuz. Ama edemeyeceksiniz. Fransa size Lehistan'dan bir karış yer vermez. Aramızdaki ihtilafli meseleler çözülmezse Almanya içinde bulunan askerlerime yüz yirmi bin kişi daha katarak üzerinize yürürüm" deyince Rus elçisi telaşlanarak: "İmparatorum sizinle dost kalmak ister ve siz İmparatorumun gönlündeki sırra vâkıfsınız" cevabını vermiştir⁹⁸.

⁹⁵ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 168-169.

⁹⁶ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 170.

⁹⁷ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 269.

⁹⁸ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 270-271.

Ertesi günü Nemçe elçisi, Muhib Efendi ile olan görüşmelerinde bu konuşmayı olduğu gibi nakletmiş ve kendi kanaatini ilave ederek muhtemel savaşın bu sene başlamayacağını da ilave etmiştir. Muhib Efendi bu durumu hemen Bâb-ı Âli'ye gönderdiği tahriratla bildirmiştir.

Bu günlerde Muhib Efendi'nin İstanbul'a dönmesi gerektiğinden, Champagny'nin yerine Dışişleri Bakanı olan Maret ile 1226 senesi Cemaziyelahir'in 21. günü (13 Temmuz 1811) yaptığı görüşmede bakan, Osmanlı ordusunun Ruslara karşı elde ettiği zaferlerden sitayişle bahsederek bu başarılarından Fransa'nın duyduğu memnuniyeti dile getirmişti. 18 Ağustos'ta gerçekleşen veda görüşmesinde ise Maret, Sultan'ın savaşa devamını arzuladıklarını belirttikten sonra daha da ileri giderek, Fransa İmparatorunun Rusya ile savaşa hazır olduğunu da ifade ile: "Rusçuk harbinde Devlet-i Aliye'nin kazandığı zafere çok sevindik. Biz de Avrupa'daki askerimizi çoğaltarak gerektiğinde Tirol ve Bavvera yoluyla Rus hududuna doğru harekete hazırlanıyoruz. Gerçi bu maksatla yüz milyon Frank harcadıysak da dostumuz olan Devlet-i Aliye faydalı olduğundan bu para güzel yere harcanmıştır. Devlet-i Aliye de gayret edip şanlı ve şöhretli bir barış elde etsin" dediğinde, bu sözleri sessiz ve dikkatlice dinleyen Osmanlı Elçisi Muhib Efendi; Fransa'nın askeri yönden zayıfladığını sezinlemiş, denizlerdeki İngiliz hâkimiyetinin kırılmadığını da hatırlamıştır⁹⁹. Bu amaçla Hariciye Vekili kendisini kandırıp Osmanlı Devleti'ni Fransa ittifakına almak istiyordu. Bunun üzerine Champagny'ye: "Asıl maksat İngilizlerle barıştır. Bu ne vakit olacak" diye sorduğunda Hariciye Nazırı: "İngilizlerin Rusya'dan ümidi kesilince elbette barışa mecbur olur. Bizim de askerimiz pek çoktur... Bu haberleri devletinize götürün" demiştir.¹⁰⁰

Bu görüşmede Muhib Efendi, Fransa Dışişleri Bakanına kendi yerine atanan Galib Efendi'nin durumunu ifade ile Sultan II. Mahmud'un Fransız dostluğuna verdiği önemi özellikle vurgulamıştır¹⁰¹.

İşte bu günlerde Fransa ile Rusya arasında sürmekte olan savaş en şiddetli devresine girmiş bulunuyordu. Hem Fransa hem de Osmanlı Devleti ile iki büyük cephede savaşı sürdüremeyeceğini anlayan Saint-Petersburg hükûmeti Osmanlıya barış teklifi sunmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde 28 Mayıs

⁹⁹ Ercüment Kuran, *a.g.e.*, s. 62. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 269. Küreli, *a.g.e.*, s. 38. Cevdet Paşa Champagny için hariciye vekili yerine, Fransa Başvekili iken azledilip yerine... getirildi demektir ki yanlıştır. Bkz. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, IX., s. 227. Zira Champagny, Napoléon döneminde başbakan olmamıştır. 1807-1811 Yılları arasında I. Napoléon'un Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür. Nouveau Petit Larousse Illustré, *a.g.e.*, s. 1271.

¹⁰⁰ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. IX., s. 271-273. Muhib Efendi, bunca yıl Paris'te şahit olduğu kalleşliklerden, yaşadığı kandırmacalardan sonra böylesine laflara kulak asamazdı. Napoléon'un Rus İmparatoru ile ittifakından sonra Fransız memurlarından gördüğü aşağılama ve hakaretleri daha unutmamıştı.

¹⁰¹ Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 128.

1812 tarihinde Bükreş antlaşması imzalanacaktır¹⁰². Bu antlaşmaya göre Prut nehri iki ülke arasında sınır olacaktır.

Abdürrahim Muhib Efendi, Bâb-ı Âli'nin talimatı gereğince Sır Kâtibi Galib Efendi'yi maslahatgüzarlıkla bırakarak, 21 Ağustos 1811'de Paris'ten ayrılmıştır¹⁰³. Ancak Paris'ten ayrılmak üzereyken Galib Efendi ağır hastadır. Şayet ölürse tercümanın maslahatgüzara vekâlet etmesini bildiren bir mektup vererek kendisi Marsilya'ya hareket etmiştir¹⁰⁴.

Galib Efendi Reisülkütab'a gönderdiği mektubunda Muhib Efendi'nin Paris'ten ayrılmasına müsaade edilmiş ise de kendisine harcırah olarak verilen 7.500 kuruşun Paris'ten İstanbul'a kadar olan masrafları için yeterli olmayacağını belirtmektedir. Yine aynı mektupta Muhib Efendi'nin esnafa 70-80 bin kuruş kadar borcu olduğu, alacaklılarının da bu parayı almadan kendisinin Paris'ten ayrılması yönünde güçlük çıkaracaklarının anlaşıldığını da bildirmektedir¹⁰⁵.

Kısa bir süre (4-5 gün) sonra Galip Efendi'nin ölümü üzerine, Rum tercüman Panayotaki (Panaghioti Argyropoulo) Efendi Maslahatgüzar oldu. Panayotaki Efendi 1816 yılı Ağustos ayına kadar Paris'te ikamet edip, elçilik işlerini görerek, Osmanlı Devletini temsil edecektir¹⁰⁶. Panayotaki Efendi'nin İstanbul'a çağırılması üzerine, onun yerine yine bir Rum beyzadesi olan Nikolaki Mano Efendi Paris'e maslahatgüzar olarak tayin edilmiştir¹⁰⁷.

Muhib Efendi, Sultan II. Mahmut tarafından yeni itimatnamesi gönderilmediğinden Paris'i terk etmeden önce İmparator Napoléon'a veda ziyaretinde bulunamamıştı. Bununla beraber imparatorun kendisine hediye olarak gönderdiği 60.000 Frank'ı kabul etmemiştir.

Marsilya'dan denize açıldığında şiddetli bir fırtına ile karşılaşınca geriye Toulon'a döner. Toulon'dan hareketle, Güney Fransa ve Kuzey İtalya üzerinden Nice ve Cenova güzergâhıyla yolculuğuna başlayan Muhib Efendi, 24 Aralık 1811'de İstanbul'a ulaşır. Muhib Efendi'nin Paris'ten ayrılmasıyla birlikte 1830'lu yılların ortalarına kadar, hiçbir Avrupa başkentinde Osmanlı Devleti büyükelçilik seviyesinde temsil edilmeyecektir.

¹⁰² Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 475; Jonquière, *a.g.e.*, s. 341.

¹⁰³ Bekir Günay, Muhib Efendi'nin "Paris'ten kışın ayrıldığını" ifade etmektedir. Bkz. Bekir Günay, *a.g.e.*, s. 132; Cevdet Paşa ise, 19 Eylül sıralarında demektir. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. IX, s. 273. İstanbul'a gelişi ise 24 Aralık 1811'dir.

¹⁰⁴ Bertrand Bareilles, *a.g.e.*, s. 97; Stephane Yerasimos, *a.g.e.*, s. 252.

¹⁰⁵ Avusturya büyükelçisi de Muhib Efendi'nin durumunun farkında olmalı ki, Paris'ten ayrılışı sırasında yolculukta güçlük çekmemesi için kendisine on beş bin frank borç vermiştir. Bu borcun ödenmesi ile ilgili yazı 9 Receb 1227 (19.07.1812) tarihinde yazılmıştır. *BOA., HH. 38158; BOA., HH. 49581.*

¹⁰⁶ *BOA., HH. 49581.*

¹⁰⁷ *BOA., HH. 37593.* Nikolaki Mano Efendi, 1816 yılında başladığı bu görevini 1821 Mora İşyanına kadar sürdürmüştür.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya gönderdiği üçüncü ikamet elçisi olan Abdürrahim Muhib Efendi, yaklaşık altı yıl süren elçiliğinde Avrupa diplomasisine oldukça vâkıf, davranışlarında temkinli ve devlet adamı kişiliğine sahip bir diplomat olduğunu göstermiştir. Fransa'da İmparatorluğunu ilân eden Napoléon, resmi ve gayri resmi vaatlerle Devlet-i Aliye'yi kandırarak, Mısır'ın işgali sırasında Fransa'ya karşı yanında yer alan müttefikleri Rusya ve İngiltere ile aralarını bozmuş, her iki ülkeye karşı savaşa sokmuş olduğu halde bütün vaatlerini unutarak Tilsit'de kendi başına Rusya ile barış yaparak Osmanlıyı ortada bırakmıştır. Muhib Efendi, böyle bir ortamda Rusya ile sürdürülen barış görüşmelerinde başarılı olamadı ise de, dış baskılar ve iç isyanlarla zaafa uğrayan devlet itibarını görevi sırasında en iyi şekilde korumaya çalışmıştır.

Genel olarak bakıldığında Osmanlı elçileri, başlangıçta Batı'nın değerlerini tanımlama konusunda ortaya koydukları yeteneklerini, kimi zaman Avrupalı meslektaşlarının diplomasi oyunlarını kavramakta gösterememişlerdir. Ancak, Avrupa devletlerinin politikalarını daha yakından tanıma, devletlerarası diplomasi yöntemlerine uyum sağlama çabaları ile elçiliklerde görevli olan memurların yabancı dil öğrenmeleri ve ülkeye dönüşlerinde devletin Batılılaşmasında oldukça etkin bir rol oynamaları¹⁰⁸ ilk ikamet elçilerinden sağlanan başarılarıdır denilebilir.

¹⁰⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ercümen Kuran, "Türkiye'nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Rolü", *VI. Türk Tarih Kongresi, Kongre'ye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1967, s. 489-496.

Kaynakça

Arşiv belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Hatt-ı Hümâyûnlar: BOA., HH. 15034; BOA., HH. 7140; BOA. HH. 14198; BOA., HH. 46677 A.; BOA. HH. 14464; BOA. HH. 15096 B.; BOA. HH. 15096 A.; BOA. HH. 14683; BOA. HH. 5551; BOA. HH. 14694; BOA. HH. 14805; BOA. HH. 5881; BOA. HH. 14149; BOA. HH. 14915; BOA. HH. 13181 A; BOA. HH. 37743; BOA. HH.7148; BOA. HH. 13181; BOA. HH. 13181 J; BOA. HH. 52595; BOA. HH. 53222; BOA. HH. 53451; BOA. HH. 38158; BOA. HH. 49581; BOA. HH. 37593.

Fransa Dışişleri Bakanlığı (Quai d'Orsay) Arşivleri (MAE)

Correspondance Politique-Turquie: Tome: 212, 213, 214, 215, 216.

Affaires Divers Politique Turquie: 5/35, de 1806 à 1842.

Gazeteler

Journal Des Debats (Journal De L'Empire): Lundi, 23 Février 1806.; Mercredi et Jeudi, 11-12 Mars 1806.; Mercredi, 7 Mai 1806.; Vendredi 26 Septembre 1806; Samedi 4 Juin 1808.; Samedi 4 Mars 1809.

Gazette Nationale ou Moniteur Universelle: No: 157, Vendredi, 6 Juin (Haziran) 1806.

Basılı Eserler

Abdurrahman Şeref, *Tarih Musabâheleri*, (Sadeleştiren: Enver Koray) , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, Günümüz Türkçesiyle Yayına Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul 1967.

ANCEL, Jacques, *Manuel Historique de la Question d'Orient (1792-1930)*, Delagrave, Paris 1931.

ARMAOĞLU, Fahir, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK, Ankara 1997.

BABINGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 370-371.

BACQUE-Grammont, Jean Louis, Kunalalp, Sinan, Hitzel, Frédéric, *Représentant Permanents de la France en Turquie (1536-1991) et de la Turquie en France (1797-1991)*, İstanbul-Paris 1991.

BAGIŞ, Ali İhsan, "İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasisinin Çaresizliği", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1999 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK, Ankara 1999, s. 45-54.

BAREILLES, Bertrand, *Un Turc à Paris, 1806-1811, Relation de Voyage et de Mission de Moubib Effendi, Ambassadeur extraordinaire du Sultan Selim III. Edition Bossard*, Paris 1920.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul 2003.

- BEYDİLLİ, Kemal, “Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifaklar ve Siyasi Ahlak (1790-1856)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1999 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK, Ankara 1999, s. 35-43.
- BEYDİLLİ, Kemal, “Mahmud II”, *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 353-357.
- Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Dersaadet Matba-i Osmaniye, 2. Baskı, C. VII, VIII, IX, İstanbul 1309 (1891).
- COQUELLE, P., *La Mission de Sébastiani à Constantinople en 1801*, *Revue d'Histoire Diplomatique*, Dix-Septième année, Librairie Plon, Paris 1903, s. 438-455.
- COQUELLE, P., “L’ambassade de Maréchal Brune à Constantinople (1803-1805)”, *Revue d'Histoire Diplomatique*, Dix-Huitième année, C. XVIII, Librairie Plon, Paris 1904, s. 53-73.
- COQUELLE, P., “Sébastien ambassadeur à Constantinople (1806-1808) D’après des documents inédites”, *Revue d'Histoire Diplomatique*, Dix-Huitième année, C. XVIII, Librairie Plon, Paris 1904, s. 574-611.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, İstanbul 1972.
- ERCAN, Yavuz, “Seyyid Emin Mehmet Vahit Efendi’nin Fransa Sefaretnamesi”, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi*, OTAM, S. 2, Ankara 1991, s. 73-125.
- GAOULTIER-Kurhan, Caroline, *Mehmet Ali Et La France 1805-1849, Histoire Singulière du Napoléon de l’Orient*, Maisonneuve & Larose, Paris 2005.
- GÜNAY, Bekir, *Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi’nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998.
- JONQUIÈRE De La, *Histoire De L’Empire Ottoman Depuis les Origines Jusqu’à Nos Jours*, librairie Hachette, Paris 1914.
- JORGA, Nikolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912)*, C.5, Çeviren: Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- KARAL, Enver Ziya, *Halet Efendinin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1940.
- KARAL, Enver Ziya, *Selim III.’ün Hat-ı Hümayunları, -Nizam-ı Cedid-, 1789-1807*, TTK, 2. Baskı, Ankara 1988.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi Cilt V., Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, TTK, 6. Baskı, Ankara 1994.
- KARAL, Enver Ziya, “Mahmud II.”, *İA*, İstanbul 1988, s. 165-170.
- KURAN,ERCÜMEND, “Türkiye’nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Rolü”, *VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 20-26 Ekim 1961, Kongre’ye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1967, s. 489-496.
- KURAN,ERCÜMEND, *Avrupa’da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1968.

- KURAN, Ercümend, “1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Mukim Elçilerinin Diplomatik Faaliyetleri”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1999 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK, Ankara 1999, s. 55-59.
- KÜRELİ, İbrahim, *Abdürrahim Muhib Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi (Küçük Sefaretname)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çeviren: Metin Kıratlı, TTK, Ankara 1993.
- MANTRAN, Robert, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Fayard, Paris 1989.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, (Yayıma hazırlayan Nuri Akbayar), C. 4, İstanbul 1996, s. 254-255.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi I-IV*, Yayına Hazırlayan: Yılmaz Kurt, Ankara 2008.
- SOLÉ, Robert, *Bonaparte à la conquête de l'Égypte*, Edition du Seuil, Paris avril 2006.
- SÜSLÜ, Azmi, “Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807”, *Bellekten*, C. XLVII., S.185, Ocak 1983, ss.259-279, T.T.K., Yay., Ankara 1984.
- SÜSLÜ, Azmi, “Osmanlı İmparatorluğunu Paylaşma Projeleri, 1807-1812”, *Bellekten*, C. XLVII, S.187, Temmuz 1983, TTK, Ankara 1984, s. 745-774.
- UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Tamamlayıp Yayımlayan: Bekir Sıtkı Baykal, TTK, 3. Baskı, Ankara 1992, s. 184-201.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, “Âmedi Galib Efendinin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar”, *Bellekten* No. II'den Ayrı Basım, İstanbul 1937.
- YERASIMOS, Stéphane, *Deux Ottomans à Paris Sous le Directoire et l'Empire Relations d'ambassade*, Sinbad, Paris 1998.

Sözlük & Ansiklopedi

Nouveau Petit Larousse Illustré, Dictionnaire Encyclopédique, Librairie Larousse, Paris 1924.